

УДК [376 : 373.2 - 051] : 316. 613. 4

**THE PROBLEM OF EMOTIONAL STABILITY OF THE EDUCATOR
IN SPECIAL INSTITUTIONS OF PRESCHOOL EDUCATION
ПРОБЛЕМА ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
ЛОГОПЕДІВ У СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Voitovych O.V./ Войтович О.В.

lecturer/викладач

ORCID: 0000-0002-1506-7959

Rivne State Humanities University, Rivne, Plastova 29a, 33010

Рівненський державний гуманітарний університет, Рівне, Пластова 29а, 33010

Анотація. У статті аналізується проблема формування професійних якостей фахівців закладів спеціальної дошкільної освіти (майбутніх логопедів), зокрема особливостей їх розвитку в процесі підготовки студентів до професійної діяльності. Подається визначення поняття емоційної компетентності, стійкості, культури майбутнього логопеда, аналізуються їх складові та особливості їх формування у майбутніх фахівців; поняття емоційного вигорання та саморегуляції логопеда. Стаття презентує результати дослідження з даної проблеми, а саме визначення критеріїв емоційної компетентності та рівнів саморегуляції здобувачів вищої освіти напряму спеціальна освіта та фахівців, а також напрями роботи з розвитку емоційної компетентності майбутніх логопедів закладів спеціальної освіти.

Метою статті є розкриття основних проявів емоційної компетентності логопеда спеціального закладу дошкільної освіти, розгляд особливостей формування даної якості в майбутніх фахівців та профілактики порушень емоційної стійкості та саморегуляції.

Ключові слова: емоційна компетентність логопеда спеціального закладу, саморегуляція, складові емоційної стійкості, профілактика порушень емоційної стійкості, професійна підготовка спеціального педагога.

Вступ.

Емоційна компетентність є важливою складовою емоційної культури особистості логопеда та спеціального педагога, готовності здобувачів вищої освіти до майбутньої професійної діяльності. Логопед спеціального дошкільного закладу у своїй професійній діяльності постійно взаємодіє як з дітьми з особливими освітніми потребами, так і з їх батьками. Ця комунікація несе велике емоційне навантаження. У зв'язку з цим актуальним є питання щодо способів навчання здобувачів вищої освіти правильному використанню власних ресурсів, підвищенню здатності до емоційної саморегуляції, самоконтролю, емоційної стійкості найбільш повному розкриттю фізичних і психічних можливостей [1].

Основний текст.

Питання емоційної стійкості та саморегуляції педагогів уже було предметом вивчення дослідників. Дослідження емоційної стійкості фахівців педагогічної сфери та особливостей професійної діяльності педагогів в останні роки є досить актуальними. Зокрема, роботи Л. Аболіна, М. Дьяченко, Л. Кандибович, Л. Мітіної, А. Реан, С. Суботіної, О. Дашкевич, О. Чебикіна, О. Чернікової присвячені даній темі. Емоційну стійкість трактують по-різному. Як стійкість емоцій, а не як функціональну стійкість людини до емоціогенних умов у Л. Аболіна. При цьому під стійкістю емоцій розуміють не лише емоційну стабільність, а й стійкість емоційних станів та відсутність схильності до частоті

зміни емоцій. Існує також визначення емоційної стійкості як стійкості певного емоційного стану (О. Чернікова). Механізми формування емоційної стійкості в онтогенезі, методи її діагностики представлені в роботах Л. Баданіна, В. Боргова, Л. Куликова, Є. Крупника, В. Чуднівського та ін. Емоційна саморегуляція, як складова емоційної стійкості педагога, була також предметом дослідження Л. Мітіної, Р. Хмелюка, З. Курлянд, Н. Шевченко, О. Чебикіна та ін.

С. Рубінштейн, О. Конопкін, Г. Костюк, М. Боришевський, Є. Ільїн досліджували проблематику саморегуляції як психологічний механізм організації поведінки, діяльності та пізнавальних процесів, які вказують, що саморегуляція пов'язана з різними психічними станами особистості. Аналіз значної кількості джерел засвідчив, що не всі вчені дотримуються єдиної думки й у визначенні поняття емоційної стійкості.

Деякі вчені (О. Чернікова, О. Дашкевич, А. Ольшаннікова) розглядають означений термін як власне психологічну характеристику, що відноситься до емоційної сфери особистості [4].

Питання вивчення негативних емоційних проявів, зокрема тих, що призводять до професійного вигорання у діяльності фахівців, які працюють із дітьми з особливими освітніми потребами у спеціальних закладах освіти, є в роботах І. Комаревцевої, В. Феофанова, О. Шульженко, та ін.

Спеціальні заклади освіти здійснюють підготовку дітей з особливими освітніми потребами до життя в соціумі. Логопед, який працює з такими дітьми, є вразливим, оскільки сьогодні на хвилі реформ в спеціальній освіті, зокрема у напрямі реформування закладів спеціальної освіти, його особистісні можливості та знання певним чином відходять на задній план на тлі акцентування уваги на потребах дітей з особливими освітніми потребами. Фахівець не має права на помилки у своїй роботі з даною категорією дітей.

На професійні якості логопеда суттєво впливають індивідуальні особливості людини (зокрема й емоційний стан), які можуть не лише сприяти формуванню професійної майстерності і творчого підходу до трудової діяльності, а й перешкоджати професійному становленню (надмірна емоційність).

Уміння керувати своїми емоційними станами, емоціями, почуттями – одне з найважливіших завдань у професійній діяльності педагога, оскільки позитивне, комфортне спілкування педагога з вихованцями можливе лише за умов відповідного рівня розвитку вміння грамотно демонструвати дітям свої почуття, емоції, внутрішній світ. Емоційна пасивність педагога (відсутність яскравої емоційності, виразності мови, міміки, пантоміми) є однією з причин неухважності дітей, небажання слухати вихователя, а отже, провокує виникнення конфліктних ситуацій.

Автор М. Буслаєва (2009) зазначає, що емоційна стійкість є базисом внутрішньої гармонії особистості і оберігає особистість від дезінтеграції й особистісних розладів, детермінує життєздатність. Феномен розуміється як результат цілісної функціональної системи емоційної саморегуляції напруженої й одночасно продуктивної діяльності, системної властивості особистості, яку індивід набуває з досвідом і яка проявляється в єдності емоційних, вольових, інтелектуальних, мотиваційних та інших відношень суб'єкта до складної

діяльності. Ю. Рокицька (2010) стверджує, що емоційна стійкість студентів пов'язана з процесами психологічної адаптації та професійного самовизначення студента, у процесі професійного самовизначення їй властивий адаптаційний потенціал.

Аналізуючи сучасні дослідження емоційної стійкості, можемо виділити в її структурі наявність стресозахисного та адаптаційного потенціалу і розглядати ці характеристики як чинники, що визначають ефективність діяльності у стресогенних умовах повсякденного життя [2].

Отже, під емоційною стійкістю розуміємо не лише здатність протистояти емоціогенним впливам, а й поєднання психологічних особливостей педагога спеціального закладу дошкільної освіти, які в комплексі дають змогу протистояти різноманітним емоціогенним факторам. Її основними компонентами є: професійна самосвідомість, волева саморегуляція, поведінкова гнучкість, емоційна чуйність.

Формування емоційної стійкості педагога спеціального закладу дошкільної освіти може здійснюватися в процесі здобуття професійної освіти на основі цілеспрямованого розвитку її змістових складових шляхом використання різнорівневого поєднання специфічних і неспецифічних способів навчання.

Рівень емоційної стійкості залежить від властивостей нервової системи людини. Будь-яка напружена ситуація викликає в педагога емоційну напругу, що може проявлятися в пасивно-захисній (сльози) або агресивній (окрики, нервові ходіння по групі, різкий стукіт по столі тощо) формі. Такі емоційні реакції можуть спостерігатися не лише в молодих педагогів, але й педагогів зі стажем. Значна кількість вихователів зазначає, що після пережитої емоційної напруги їхнє самопочуття погіршується (головні болі, розлади травлення, захворювання серцево-судинної системи та ін.), а, отже, знижується працездатність, що призводить до «емоційного вигорання».

Високий рівень емоційної стійкості має першочергове значення, оскільки дозволяє запобігти і попередити виникнення синдрому «емоційного вигорання» вихователя. Як відомо, стан емоційного вигорання характеризується емоційним виснаженням. При цьому спостерігається домінування негативних переживань, постійне відчуття провини, гніву, образи. Наслідком емоційного вигорання можуть стати, з одного боку, душевна черствість, байдужість до оточуючих, а з іншого – різні неврози та депресивні стани.

Аналіз існуючих підходів до вивчення феномену вигорання дозволяє виділити низку детермінуючих його чинників [3]. Для індивідуального підходу характерним є виокремлення особливостей емоційної та мотиваційної сфер особистості як причини вигорання. Це такі особистісні характеристики, як інтроверсія, нейротизм, низька самооцінка, низький рівень емпатії, авторитаризм, емоційна збудливість, чутливість, невпевненість у собі, неузгодженість значущих цінностей із цінностями діяльності, потреба у схваленні, трудоголізм, комплекс «месії» та ін.

Організаційні чинники вигорання, до яких належать відносяться недоліки в організації праці такі, як робочі перевантаження, дефіцит часу, надмірна тривалість робочого дня, нечітка організація і планування праці, недостатня

кількість коштів, монотонність, недолік автономності та надмірний контроль, жорстка регламентація роботи, нечітка або нерівномірно розподілена відповідальність, недостатність визнання й позитивної оцінки, відсутність можливості професійного зростання і розвитку та ін.

Професійне вигорання може бути детерміноване численними різнорівневими соціальними контактами (взаємини в колективі і з керівництвом, ставлення до об'єкта праці), що характеризуються значною емоційною напруженістю.

Із метою діагностики, профілактики та корекції емоційного вигорання майбутніх спеціальних педагогів, а також виявлення чинників, що впливають на його виникнення і розвиток ми використовували методичний комплекс. Методи діагностики емоційного вигорання:

- метод спостереження – діагностика стану психоемоційного благополуччя студентів, виявлення індивідуально-психологічних, соціально-психологічних й організаційних чинників вигорання, властивих професійній діяльності;
- метод бесіди – діагностика емоційного стану майбутніх педагогів, їх ставлення до суб'єктів діяльності та колег по роботі в цілому, а також визначення індивідуальних чинників вигорання;
- метод експертних оцінок, метод аналізу документації – з метою вивчення об'єктивного стану соціально-психологічних та організаційних характеристик професійної діяльності і корекції професійного вигорання необхідно враховувати специфіку діяльності професіонала і наявність стресогенних факторів;
- психодіагностичні методики, спрямовані на виявлення рівня вигорання, діагностику індивідуально-психологічних, соціально-психологічних та організаційних чинників вигорання.

На підставі проведеної діагностики нами був розроблений комплекс практичних заходів щодо профілактики та корекції вигорання педагогів з урахуванням тих чи інших факторів. Формами проведення таких заходів були семінари, практичні заняття з елементами тренінгу, спрямовані на ознайомлення з особливостями професійної саморегуляції та феноменом вигорання, факторами, що сприяють їх виникненню та можливими способами запобігання вигоранню і зниженню негативного впливу цього явища на особистість і діяльність вихователя закладу дошкільної освіти.

Корекція особистісних особливостей та мотиваційної сфери передбачала опанування навичок подолання стресу та нормалізації емоційного стану. Застосовувалися корекційні техніки, спрямовані на підвищення самооцінки, впевненості в собі, рівня емпатії, корекції мотивів домагань. Програма передбачала роботу студентів у напрямках зниження робочого навантаження, переструктурування діяльності (грамотний розподіл робочих завдань), поділ відповідальності, використання різних способів компенсації витрачених зусиль (відстеження результатів, отримання подяки від батьків вихованців, самопрезентація в середовищі. Напрями проведеної нами роботи передбачали:

1. Навчання навичкам управління стресом, саморегуляції, релаксації тощо;
2. Оптимізація організації праці – розробка системи організації праці з урахуванням специфіки та напрямків професійної діяльності, основними з яких є структуризація роботи, чітка регламентація праці, грамотна організація робочого місця, рівномірний розподіл робочого навантаження, надання достатньої автономності, позитивна оцінка праці, справедливе матеріальне і нематеріальне стимулювання праці, надання можливостей професійного зростання і розвитку, поліпшення матеріально-технічної бази.

3. Оптимізація взаємовідносин у колективі і з керівництвом, поліпшення соціально-психологічного клімату за допомогою проведення комунікативних тренінгів, спрямованих на навчання навичкам спілкування, стратегіям ефективної поведінки в конфлікті; включення співробітників у процес прийняття управлінських рішень; надання співробітникам соціальної підтримки: інструментальної (надання практичної допомоги), емоційної (прояв розуміння, зацікавленості, турботи), інформаційної (надання необхідної інформації), оціночної (забезпечення позитивного зворотного зв'язку щодо роботи співробітника).

За час експерименту сталася позитивна динаміка щодо емоційної стійкості студентів. Серед факторів, спрямованих на зміни в проявах емоційної стійкості, досить зросли показники саморегуляції (до практики – 64%, після практики – 73%) та емпатії (до практики – 82%, після практики – 91%); знизилася експресивність (до практики – 92%, після практики – 89%). Результати експерименту засвідчують, що проведена робота позитивно вплинула не лише на загальний розвиток емоційної сфери студентів, а й на формування професійно значущих компонентів даного феномену.

Висновки

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні умов формування та розвитку вмінь керувати власними емоційними станами. Ми передбачаємо наявність тісних кореляційних зв'язків між рівнем розвитку емоційної стійкості та ефективністю подолання складних професійних ситуацій: високі показники за рівнем емоційної стійкості в такому разі будуть свідчити про вираженість стресозахисних та адаптаційних можливостей особистості фахівців та ін.).

Література:

1. Богущ А. М. Компетентніший підхід у підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти у вищому навчальному закладі. Реалізація європейського досвіду компетентнішого підходу у вищій школі України: матеріали метод. семінару (НАПН України, Інститут педагогіки НАПН України). Київ: Педагогічна думка, 2009. С. 271-281.
2. Нечепоренко М. В. Емоційно-вольова культура студента: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 180 с.
3. Роман Т. М., Федій О. А. Емоційно-вольова культура майбутнього вчителя початкової школи: навч.-метод. посіб. Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2016. 134 с
4. Шульга Т.В. Формування емоційної культури майбутніх вихователів

закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Слов'янськ, 2021. 285 с.

Abstract. *The subject of the article is the analysis of the problem of the quality of the emotional sphere, which is formed in the future educator of a special preschool educational institution, in particular the special aspects of its development in the preparing students for professional activity process. The definition of emotional stability and self-regulation of the preschool teacher is presented, its components as well as the symptoms of the emotional self-regulation problems and methods of their determination are analyzed. The content of the concepts "emotional stability" and "components of emotional stability", "emotional self-regulation", "emotional burnout" are specified. Presented in the article correction techniques are aimed at raising self-esteem, self-confidence, empathy level, correction of motives of students' aspirations.*

Key words: *emotional stability of the educator of a special institution, components of emotional stability, prevention of emotional stability disorders, professional training of a special teacher.*

Науковий керівник: д.п.н., проф. Дичківська І.М.

Стаття відправлена: 19.03.2024 р.

© Войтович О.В.